

УДК 347.8:349.1

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ НА НАДРОВУ ЕКОСИСТЕМУ

**Є.В. ШУЛЬГА, кандидат юридичних наук,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Стаття присвячена дослідженню та обґрунтуванню необхідності інформаційного забезпечення громадян України, як єдиного власника надроресурсів, щодо важливості дбайливого ставлення до природних ресурсів, зокрема надрової екосистеми, що являє собою фізично невідновлювану складову природного середовища, а також наслідків їх неналежного використання та недбайливої охорони. Здійснено пошук шляхів інформування населення центральними органами виконавчої влади.

Право власності на надра, надрокористування, раціональне використання природних ресурсів.

Вузловою проблемою у сфері відносин надрокористування є необхідність забезпечення інформатизації та поінформованості населення щодо наслідків нераціонального використання та недбалої охорони надр, як особливого виду природних ресурсів. Надра виступають основним джерелом отримання енергоресурсів для комфортного існування суспільства. Проте шкода, яка завдається їм внаслідок вчинення правопорушень у сфері надрокористування, є непоправною за власними масштабами та наслідками. Адже саме надроресурси є найбільш уразливими, з огляду на їх не захищеність в природному середовищі та характеризується ознакою природної невідновлюваності. Невідновлюваність полягає у тому, що такі види корисних копалин, як вугілля, нафта та інші утворюються протягом багатьох тисячоліть. Тобто, сам процес їх відновлення є майже неможливим.

Відповідно до ст. 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження власних поглядів та переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [1]. Це стосується і інформаційного забезпечення громадян України щодо якісного та кількісного становища природних ресурсів та наслідків вчинення правопорушень у сфері надрокористування не лише з точки зору застосування адміністративних стягнень як превентивних, каральних та виховних заходів впливу на особистість правопорушника але й так званих екологічних факторів. Це має переконати та спонукати дбайливо

ставитися до природних ресурсів, зокрема надр не лише правопорушниками але й іншими особами.

Наукові дослідження, що стосуються даної проблематики, були здійснені рядом талановитих науковців, серед яких І.В. Арістова, В.І. Курило, В.М. Єрмоленко, В.І. Семчик, Ю.С. Шемшученко та інші. Проте, комплексного дослідження інформаційного забезпечення населення щодо наслідків порушення правил використання та охорони надр, як особливого виду природних ресурсів та їх впливу на загальний стан навколишнього природного середовища та екології загалом здійснено не було.

Обмеження конституційних прав громадян на отримання інформації може бути здійснено лише законом і виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [1].

Об'єктивно громадяни України мають право бути поінформовані стосовно стану використання природних ресурсів, власниками яких вони є, і не можуть бути позбавлені даного права. Адже, громадяни України є єдиними, повноправними та виключними власниками надрової екосистеми в Україні. Надра належать їм на праві власності.

Проте як у самій Конституції України, так і на підконституційному законодавчому рівні відсутнє чітке визначення поняття «право власності Українського народу» в цивільно-правовому значенні з викладенням обсягу і змісту права, способу та порядку, в якому це право здійснюється, тобто, фактично ми маємо відсутність механізмів реалізації права власності Українського народу і підміну їх неконтрольованим з боку суспільства управлінням природними ресурсами від імені Українського народу органами виконавчої влади та місцевого самоврядування. На нашу думку, це безпосередньо призводить до масштабних негативних наслідків, весь тягар яких кінцево покладається на той же Український народ.

Відповідно до Конституції України [1] власник на свій розсуд володіє, користується і розпоряджається належним йому майном, усі суб'єкти права власності рівні перед законом, і ця рівність гарантується державою – загальна диспозиція; власність зобов'язує, власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству; земля є основним національним багатством і перебуває під особливою охороною держави, відтак, поняття «охорони землі» – і, відповідно, «охорони надр» як складників єдиної екосистеми, має входити в обсяг поняття «право власності Українського народу»; використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі; забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території

України; захист суверенітету України, забезпечення її економічної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; народ є виключним носієм вищої – установчої влади, має право здійснювати свої правоможності як в форматі безпосередньої, так і в форматі представницької демократії. Ця вища власність має забезпечити економічну безпеку так, щоб жодним чином не порушити екобезпеку та екорівновагу – бо кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а це основи життя, вхідні до формули «Людина – найвища соціальна цінність». Однак встановлюється моральна співмірність – кожна людина має право користуватися природними ресурсами відповідно до закону і кожна людина зобов'язана не заподіювати шкоду природі та відшкодувати завдані збитки – отже, найвищою соціальною цінністю є людина.

Стаття 319 ЦК України [2] фактично повторює конституційні положення про норми власності, не розшифровуючи зміст обтяжень у зв'язку з ст. 324 – ці статті існують мовби паралельно. Це дало підстави для твердження про наявність «правового дуалізму». З точки зору теорії права власності будь-який об'єкт, у тому числі об'єкт природи, може належати на праві власності одночасно лише одному суб'єкту. Водночас справедливим є і зауваження стосовно того, що спроба реалізувати у ЦК України положення ст. 13 Конституції призвела до однопредметного суперечливого правового регулювання в межах одного акта: ст. 2 ЦК України не називає Український народ в числі суб'єктів цивільних відносин (хоча є застереження «та інші»), а ст. 318 визнає його суб'єктом права власності. Водночас ст. 319 ЦК України регламентує: «Особливості здійснення права власності на культурні цінності встановлюються законом». Ця норма фактично перенесена із закону «Про власність», де було акцентовано – «спеціальним законодавством». Принагідно поряд з цією нормою у тому законі було застережено, що цивільним законодавством регулюються відносини, не врегульовані у цьому Законі. Наслідково маємо проблему з розмежуванням предмета адміністративного і цивільного права, відповідно – юрисдикції судів у подібних спорах, оскільки опонентами відстоюється «приватно-правова природа» у сфері земельних, надрових тощо відносин власності, де однією з сторін виступає орган адміністративної юрисдикції.

Цікавим є питання власності на ресурс, створений (видобутий, схоронюваний тощо) внаслідок надрокористування: отже, доки копалини безпосередньо залягають в надрах, вони є об'єктом власності Українського народу (як і підземні сховища нафти і газу), а коли потрапляють назовні, власник змінюється, і право народу автоматично втрачається. Така позиція виглядає не зовсім логічно, і ми не можемо прийняти як аргументацію тезу О. Шем'якова про втрату надрами зв'язку з довкіллям після видобування копалин, оскільки останні перестають бути об'єктом цього довкілля [3, с. 41–42]. Варто було б врахувати й

майновий аспект: поширення права на всі складники об'єкта права, втрату (спустошення, виснаження ресурсу) споживчої цінності після їх відокремлення без відчутного блага для Українського народу, невідновлюваність ресурсу і деформацію як самого надрового об'єкта, так і його екосистеми з непередбачувано катастрофічними у масштабах наслідками для поколінь все того ж Українського народу.

Не розкрито ні у КУпН [4], ні у вхідному ряду галузевих законів поняття «право користування надрами» ні як власне речове право, ні як сукупне право володіння (утримання) й користування, тобто вже закладеної вимоги утримання наданої ділянки надр в належному (безпечному) стані. Наслідково – термінологічно не розкриті поняття «охорона надр» зводиться до охорони виробничого майданчику та найманої сили – в межах охорони предмета прибутку, а екоохорона (в т.ч. і життя членів громад в зоні впливу) закривається штампом «інші вимоги природоохоронного законодавства». Прикладово – «некровикористання» надр, тобто надання надр для захоронення відходів виробництва та інших шкідливих речовин, скидання стічних вод, про що обов'язково має бути поінформоване населення України. КУпН фактично оминає це питання, задовольняючись загальною декларацією в форматі правової невизначеності «допускається у виняткових випадках при додержанні норм, правил та вимог, передбачених законодавством України», у т.ч. на підставі проектів, виконаних на замовлення заінтересованих юридичних осіб. Скажімо, якщо така заінтересована сторона уповноважується замовляти спеціальні дослідження самостійно, то вона зможе впливати на їх хід і сприяти результативному вирішенню на свою користь. Отже, нівелюється принцип неупередженості.

Закріплення за надрами «виключного права» українського народу, відповідно зобов'язує державу, яка є його (Українського народу) представником та бере на себе функцію розпорядника природних ресурсів звітувати перед останнім стосовно кількості надрородовищ, що були передані в оренду, правомірність та об'єктивна необхідність вчинення даних дій, інформування населення щодо стану використання надрової екосистеми з позицій не лише власності Українського народу, але й з позицій їх об'єктивної невідновлюваності в природному середовищі, та інформування щодо кількості вчинених правопорушень у даній сфері та наслідків, які вони викликають. Дана теза є особливо важливою ще й з огляду на те, що вчиняючи даний вид правопорушення особа фактично діє проти власності Українського народу, тобто проти себе, завдаючи таким чином природі не виправної шкоди.

На нашу думку, наразі особливо важливим є здійснення систематичного інформування суспільства – як єдиного власника природних ресурсів – щодо стану навколишнього природного середовища та наявності вчинених правопорушень, пов'язаних з неналежним використанням та охороною надроресурсів від забруднення, засмічення і виснаження, як приклад дій, що ведуть країну до екологічного колапсу, що

наслідково може мати широкий спектр ефектів негативного впливу на людину. Адже людина, її життя та здоров'я визнається найвищою соціальною цінністю. Обов'язок з інформування населення щодо останніх фактів вчинення правопорушень, які спричинили негативні екологічні явища, невідновлюваності надрресурсів, як об'єктів природи слід покласти на Міністерство екології та природних ресурсів, як централізований органи виконавчої влади в даній сфері, що зобов'язаний здійснювати моніторинг становища природних ресурсів та стану екології в країні, а також забезпечувати рівень екологічної рівноваги.

Список літератури:

1. Конституція України : [Текст]: офіц. текст [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 р.: станом на 1 січня 2006 р.]. – К. : Мін-во юстиції України, 2006. – 124 с. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>.

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>.

3. Шем'яков О.П. Правове регулювання використання та охорони надр : дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.06 / О.П. Шем'яков; Нац. ун-т внутр. справ; Харків. – Х., 2003. – С. 42.

4. Кодекс України про надра : Закон України від 27 липня 1994 р. № 132/94-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua>.

Статья посвящена исследованию и обоснованию необходимости информационного обеспечения граждан Украины о важности бережного отношения к природным ресурсам, в частности недр, а также о последствиях их нерационального использования.

Право собственности на недра, недрепользование, рациональное использование природных ресурсов.

The article is devoted exploring and reasoning information provision Ukrainian people to the importance of careful using of natural resources and subsoil in general.

Ownership of the subsoil, use subsoil, rational use of natural resources.